

Szántó Tibor / SZÁZ ESZTENDEJE SZÜLETETT KNER IMRE

... Nem foglalkoztam a grafikával és a művészetekkel általában. Csak kerestem magam körül a szépet, a nagyot és az ideálisat. És a nem sok érték közül, ami nekünk, magyaroknak megmaradt, Knerék az elsők között állanak. Ha nem is tud róla mindenki. Majd fogja tudni mindenki... Hiszen Önök voltak a mi grafikánk, de iparművészetünk egyik ágában is az erjesztő kovász. Ahogy Ön nevezte, Önök voltak a magvetők.

És a mag – úgy látom – termékeny talajra hullott. Az Önök munkássága óta néznek az emberek és a szakemberek elsősorban a könyv formájára is.

[RÓTHBARD JENŐ LEVELE KNER IMRÉHEZ, 1932]

Amit tipográfiai téren csináltam, az vagy ki fog virágozni és hatni fog később, amikor nyugalmasabb időkben és egészségesebb versenyviszonyok között ismét a minőség felé fordulunk... Amit tehettem, azt megtettem, a többit a sorsra kell bíznom.

[KNER IMRE LEVELE BUDAY GYÖRGYHÖZ, 1937. JÚL 16.]

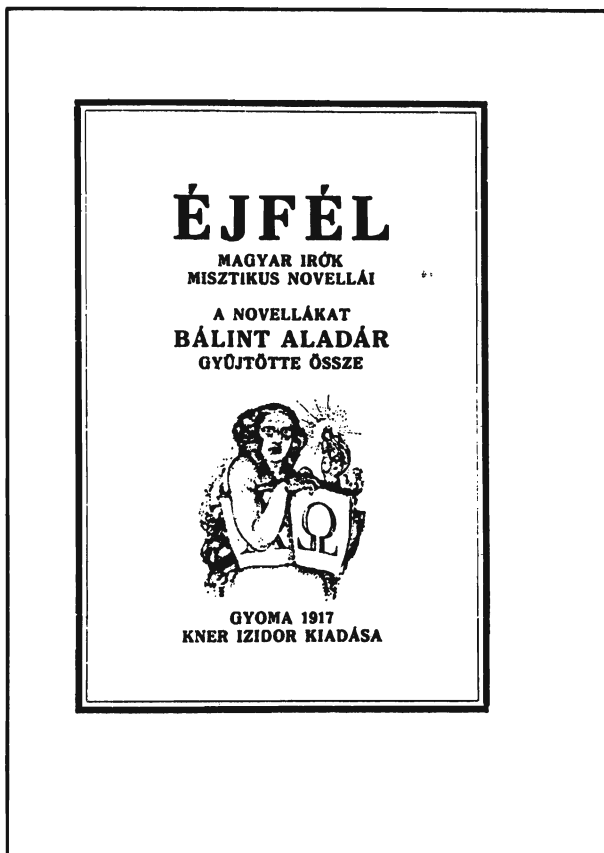
„Az ezerkilencszáztizenhat évtől... igyekeztünk a műveket olyan kiállításban megjelentetni, hogy azok teljesen egyenértékűek legyenek nyomdai és művészeti szempontból a kor külföldi kiadványaival, de emellett meglegyen az összhang a kiállítás és a tartalom stílusa között” – írta visszaemlékezéseiben Kner Izidor, a világhírű gyomai nyomdaműhely alapítója. S ettől kezdve több mint három évtizeden át Knerék műhelyéből kerülnek ki azok a magyar könyvek, amelyek évtizedek múltán is – időtállóan – színvonalas könyvművészeti alkotásoknak nevezhetők. Kner Imre, az alapító fia 1890-ben született és a könyvnyomtatás mesteriségét atyja gyomai műhelyében tanulta, majd tudását Lipcsében tökéletesítette; ezerkilencszáztizenötöttől önállóan irányította a gyomai Kner officína könyvkiadói tevékenységét. Kivételes képességekkel megáldott nyomdász volt. Sajátos képviselője a kutató, fejlődő, teremtő szellemnek, annak a típusnak, amelyet a franciák oly találóan „chercheur”-nek neveznek.

A tipográfiai és a könyvművészetről szóló összegyűjtött tanulmányai először 1957-ben jelentek meg¹ és jó alkalmat nyújtottak arra, hogy felmérjük, hogyan és miféle eszközökkel jutott el Kner Imre a nagy európai könyvművészekkel egyidőben (s azoknál sokszor magasabb színvonalon is) a teremtő, alkotó erőnek arra a magaslatára, amelyet az általa gondozott könyvek és írásai tanúsítanak. Az első világháború után kialakuló európai

1 Kner Imre: *A könyv művészete*. Szerkesztette Haiman György. Bibliotheca-Corvina. 1957.

könyvművészetnek célkitűzése volt, hogy a szép könyv a szerző, a szerkesztő, az illusztrátor, a nyomdász, a könyvkötő harmonikus együttműködése eredményeül jöjjön létre. A könyvművészetnek ez az újjászületése kapcsolatban volt William Morris és követőinek – a múlt század végén bontakozó – mozgalmával, amely hazánkban is éreztette hatását.

A századfordulót követő esztendőkből néhány pesti és vidéki officína – főképpen Kner Imre és a vele együttműködő nyomdászok, grafikusok s könyvkötők lelkes apostolaiivá lettek a magyar könyvészet ügyének. Ezeknek egyik nagy egyénisége Kozma Lajos építő-iparművész és grafikus volt. A magyar népművészetnek, a hazai folklór formai elemeinek az iparművészet, a könyvművészet egészébe illesztése jórésztben az ő érdeme. Művészete nemzeti (egyúttal európai) és konstruktív jellegénél fogva követőkre akadt. Mellette Kner

Imre, Kner Albert, Kaesz Gyula, Lukács Kató, Csabai Ékes Lajos, Végh Gusztáv és mások is sok újat, jót és egyénit alkottak.

Hosszú évek barátsága és együttműködése fűzte össze Kner Imrét, Kozma Lajossal, a jeles építészgrafikussal. Ezerkilencszázhusz karácsonyan Király György irodalomtörténésszel összeállították és megtervezték a *Három csepke könyv*-et, az új magyar könyvművészet és tipográfiai formaalkotás ragyogó szépségű gyöngyszemét.

Kner könyveinek ornamentikáját, illusztrációit általában más művészek szolgáltatták, de ezeknek egyéjépitése az ő műve. Kner Imrét három évtizeden át Európa egyik legkiválóbb könyvművészeként ismerték. De nekünk magyaroknak ennél is több. Ő az, aki megteremtette nálunk a szép könyv előállításának gyakorlati és elméleti alapfeltételeit. Kozma Lajossal együtt stílust teremtett, amely a magyar könyvművészet további fejlődését elindította, és megalapozta.

Az első világháború előtt, de különösen az 1920-

LILLA

ANAKREONI DALOK * ÓDÁK
MAROSVÁSÁRHELYI GONDOLATOK * A LÉLEK
HALHATATLANSÁGA
DOROTTYA

ANTHOLOGIA
CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY
KÖLTEMÉNYEIBŐL

GYOMÁN
KNER IZIDOR KÖLTSÉGÉN ÉS BETŪIVEL
1921.

RÉGI HÁZAK ELFAKULT ÍRÁSOK

*
RAJZOK
A MAGYAR MULTBÓL
*
ÍRTA
SACCELLÁRY PÁL

Budapest, 1926

Rózsavölgyi és Társa
kiadása

as évek elejétől évenként tucatnyi szép könyv születik a Kner-műhelyben. A külföldi és hazai irodalom klasszikus és modern írásait formálták ott remekbe készült könyvekké. Kner Imre igazi képességei 1919-ben és az 1920-as évek során bontakoztak ki teljességükben.

„... tudatosan kell belevinnünk a tömegtermelésbe a tömegnevelés tendenciáit – írta 1919-ben –, hogy jó formákhoz, őszinte, nemes technikához szoktassuk a tömegeket, mert a »nagy« művészet élvezése, megértése csak kevesek elmélyedésének jutalma, de a tömegtermelés termékei mindenütt, minden kis háztartásban ott vannak. És ennek a nagy munkának éppen a nyomdászatban kell elkezdődnie, amelynek termékei mozgékonyáguknál, gyakorlati céljuknál és természetüknél fogva is legelső sorban alkalmasak arra, hogy a tömegkultúra hordozói legyenek. A könyv, a propaganda-munka s a mindenki helyzetébe belenyúló események gondolkozásra készítő ereje, a több szabad idő s az új életviszonyok nagy nivelláló hatása egyre szélesebb rétegeket fognak megnyerni az olvasásnak... A példányszámok nagy emelkedése eddig elképzelhetetlen lehetőségeket teremt. A termelésben fel kell használni a technika minden vív-

A BUDAPESTI
GÖRÖG-UDVAR

A RÉGI PEST
EGY HALÁLRAÍTÉLT
EMLÉKE

Ismét egy kedves, régi pesti emlékkal leszünk szegényebbek, ismét elvesztjük az aranyos, romantikus mult egy ittfelajtott emlékkövét. Az ákác-udvaros, orgona-virágos belvárosi Görög-udvar köveibe rövidesen könyörtelen kezek belevágják a csákányt, s eltűnik örökre ez a kedves, meghitt öreg épület, boltíves, zezugos folyosóival, kanyargós lépcsőivel, a templom falába illesztett évszázados márvány sírlapjaival.

7

KIRÁLY GYÖRGY / EGY ÖZVEGYASSZONYRÓL ÉS EGY KATONÁRÓL VALÓ HISTÓRIA. ILLUSZTRÁLTA KOZMA LAJOS / 1922

mányát, de tudatosan kell megkezdeni a harcot a technika korlátlan lehetőségei által előidézett iparművészeti anarchia ellen. Nem szabad szolgálai módon utánozni az utolsó igazán szép könyvek stílusát, de belőlük elindulva kell megteremteni egy új stílust, amelyet a technika és az anyag lényegéből adódó lehetőségek determinálnak, s amely a legújabb technikai lehetőségek konzekvenciáit is vonja le, találja meg az ezeknek megfelelő kifejezési módokat...² – fejezte be (akár ma is érvényes!) gondolatsorát Kner Imre.

Tipográfiai, könyvalkotó tevékenysége mellett ő fogalmazta meg a modern magyar – és sok tekintetben az egyetemes – könyvművészet számára azokat az alapelveket, amelyek ma is követhető vezérfonalai a szép könyv alkotó munkásainak. 1940-ben így írt: „A könyv nem öncélú műalkotás, hanem használati tárgy, de mint ilyennek megvan a maga sokszázados fejlődésben kiépült törvényei, és ma végre elérkeztünk odáig, hogy a komoly tudással, őszintén, valódi, bár egyszerű eszközökkel becsületesen megcsinált, a maga célját és rendeltetését helyesen betöltő könyv egyúttal a szép könyv is. A helyes könyvművészeti célkitűzés lehetővé teszi a legolcsóbb tömegtermék, a fil-

léres újság művészi megoldását is, és éppen ezért a művészi könyv, a művészi nyomtatvány nem fényűzés többé. Akinek a tudása megvan hozzá, a legnagyobb példányszámú, legolcsóbb anyagból készülő könyvet is meg tudja művészi módon oldani, a tömegizlés nevelésének magasrendű nemzeti feladatot betöltő eszközévé tudja emelni, mert a könyvnek, ennek a szervezett műformának létrehozásában a művészi elvek érvényesítése csak tudást, gondosságot, precizitást, következetességet és a művészi elvek ismeretét követeli meg.

EGY
ÖZVEGYASSZONYRÓL ÉS EGY KATONÁRÓL
való

HISTÓRIA

mellyet
EGYÉB, RÉGI TRUFÁKKAL AZAZ MIND VIG
ÉS SZOMORÚ

TÖRTÉNETEK KELL

egyetemben

MINDENEKNEK ÖRÖMÉRE ÉS OKULÁSÁRA
EGYBEGYÚJTOTT

KIRÁLY GYÖRGY

deák

NYOMTATTATOTT
KNER IZIDOR KÖNYVNYOMTATÓ BETŪIVEL
Gyomán, 1942. eszt.

2 A *Corvina* című folyóirat 1919. VI. 30. 18. számából.

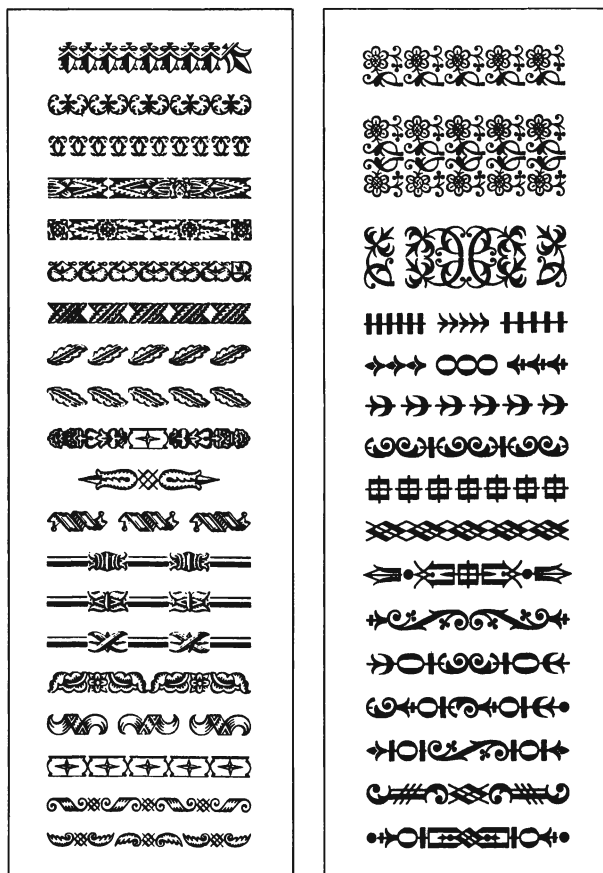
KOZMA LAJOS FAMETSZETES KEZDŐBETŰI / 1922

A művészi könyv gyakran sokkal kevesebbe kerül, mint az anyagszerűtlen, a technikával és a könyvművészet belső törvényeivel ellenkező eszközök ma is még sok helyen divatos alkalmazása, ami a legnagyobb pazarlással jár.” A már említett „Csepke könyvek”-hez nemcsak illusztrációkat, hanem könyvdíszeket is készített Kozma Lajos. Ekkor született az az ötlet, hogy a szokványos értéktelen külföldi eredetű nyomdai díszítőelemek helyett Kozmát kérjék fel könyvdíszek és sorornamensek tervezésére. E díszek sajátosan népi jellege nagy szerepet játszott Knerék könyvstílusának fejlődésében. Alkotójuk – Kozma Lajos – ebben látta szerepüket: „... a szünet nélkül futó sorok között helye van egy-egy pihentető ornamensnek, ahogy az épületek téglasorainak sűrű egyformaságában jóleső megszakításként hat egy-egy szépen formált kapu, erkély, párkány”.

Kozma mintegy 220 könyvdíszet és 120 sorornamenset tervezett, amelyek közül kiemelkednek az 1920–1923 között készült, népi barokk hangulatú elemek. (E díszek és körzetek a külföld figyelmét is

felkeltették. Az *Archiv für Buchgewerbe und Gebrauchsgraphik* 1922-ben, a *Gutenberg-Jahrbuch* 1930-ban adott helyet ismertetésüknek.)

1921-ben került a könyvpiacra a tizenkét kötetes Kner-klasszikusok, amely eseménye volt (és marandó értéke maradt) a magyar könyvművészetnek. Kner Imre a tipográfus, Kozma Lajos a grafikus, Király György a literátus, a betű, a kép és a szó értői, a Kner-klasszikusok után létrehozták a *Monumenta Literarum* sorozatot is. Ez „olyan kisebb terjedelmű remekművek gyűjteménye, melyek mérföldkövekként jelzik a világirodalom fejlődését”. Tipográfiai, grafikai köntösük a mai napig minden jelentős szakember csodálatát váltja ki. Ezekben az években (1926) jelent meg a *Sacellárly: Régi házak, elfakult írások* című kis kötet, amelyet Fournier díszbetűi, díszai, és a finom szépségű Cochin antikva tesznek kiemelkedő Kner-remekké. Kner Imre úgy „érezte” és értette a tipográfia történetének stílusait, mint azt például a Sacellárly-kötet is bizonyítja, hogy sokszor az eredeti stílusok szépségét *tipikusan és tökéletesen visszaidéző* könyvalkotásokat teremtett.

KOZMA LAJOS SORORNAMENSEI / 1922

Kner Imre életének nagy élménye volt a nyomdászok göteborgi kongresszusa, ahol a nemzetközi szaktekintélyek határozták meg a könyvművészet új útjait. Ekkor határozta el, hogy megvásárolja a Bodoni betűtípust, s 1932-ben e típussal nyomtatta Goethe műveinek három kötetét, elegáns klasszicista stílusban. A könyveket példamutató mértéktartással tervezte meg. Csupán a betűk szépsége és a nemesen formált arányok, a tiszta műves kivitel teszik e háromkötetes kiadványt is kiemelkedővé a Kner oeuvre-ben. Ez addigi fejlődésének stílusváltását is jelentette. Kialakul sajátos hangú, klasszicista könyvstílusa. Könyveit – ezt tükrözik a Goethe-kötetek, meg az 1936-ban nyomtatott *Haggáda* is – már nem díszíti, s csak a könyvművészet legtisztább eszközeivel: a soroknak, a szedéstükörnek s a margóknak harmonikus arányaival oldja meg ezután könyvalkotói feladatait. Ez évek alatt új sorozattal adóznak Knerék a világirodalomnak: modern és klasszikus orosz, dán, norvég, észt és svéd írókat ismertetnek meg a magyar olvasókkal. Ezek a kartonfedelű kötetek – Kozma Lajos ornamentális díszével, sorkörzeteivel és a borítóknak nemzeti sajátosságokra utaló

HAGGÁDA

PESZACH ESTÉJÉRE

BUDAPEST, 1936
ÉZSAJÁS VALLÁSOS TÁRSASÁG
KIADÁSA

Ebben a hitben emeljük serlegünket:

לְמִיבְרַךְ אֱנִינֵנוּ חַיִּים לְהוֹדוֹת לְהַלֵּל
לְשִׁבְחָהּ לְסֵאֵר לְרוֹמֵם לְהַדִּיר לְבָרֵךְ לְעֲלֹה וּלְקַלֵּם :
לְמִי שֶׁעָשָׂה לְאַבְרָהָמֵנוּ וְלְנֹו אֶת־בְּרֵיתֵנוּ הָאֱלֹהִים
הַרְצִינָנוּ מֵעֲבָדוֹת לְחַרּוֹת מִיָּגוֹן לְשִׁמְחָהּ מֵאֲבָל לְיוֹם טוֹב.
וּמֵאֲסִלָּה לְאוֹר גְּדוּל. וּמִשְׁעָבִיר לְנֶאֱלָה. וְנֹאמֵר לְסִנְיֵי הַלְלוּיָהּ :

Ezért Jákob háza, jertek, járjunk az Úr világosságában, magasztaljuk és dicsőítsük Öt.
Halleluja!

A serleget letesszük.

הַלְלוּיָהּ

Dicsérjétek a mindenható Istent,
ti vagytok az Ő szolgálai,
legyen áldott szentséges neve,
mostantól mindörökre,
napkeltétől napnyugtáig, dicsértessék az Úr neve.

Ő uralkodik a népeken,
felsége tágas, mint az ég,
trónja: a magosság,

színvilágával ma is példaképei lehetnének korunk tipográfusainak.

Az a *Haggáda*, amelyet az Ézsajás Vallásos Társaság megbízása alapján készített, – megítélésünk szerint – a zsidó tárgyú könyvművészeti alkotások egyik legszínvonalasabb huszadik századi európai remeke. 1936-ban, a zsidó évszámítás 5696-ik esztendejében nyomtatta. Nemesen klasszicista könyvalkotás, amelynek narancsszínű vászonnal borított, arany fóliával nyomtatott kötéstáblája, belső címlapja és tipográfiai elrendezése a Bodoni betűtípussal és az azzal kontrasztosan összehangolt Meruba típusú héber betűvel, meg a Kolozsvári Sándor által alkotott, a peszách szellemét, hangulatát remekül érzékeltető fametszetes illusztrációkkal – amelyek jelen számunk díszei – kivételes könyvremekké teszik ezt a kiadványt, amelynek nagy hivatásszeretettel tükröző kivitele jól bizonyítja a Kner család hithűségét. 1936-ot írtunk, amikor ez a könyv megjelent. Már szerte Európában és hazánkban is terjedt az újabb antiszemitizmus . . .

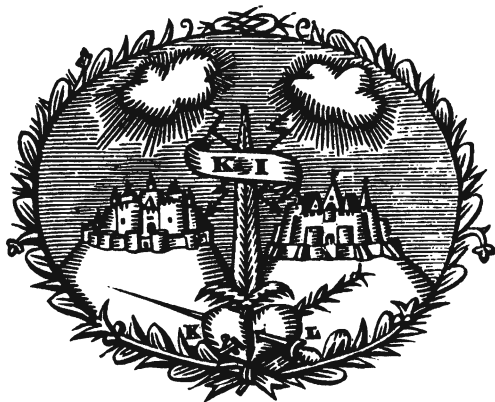
Demonstrációnak is beillett akkor ezt a könyvet Pap Károly, a jeles zsidó író, Naményi Ernő a korszak nagy zsidó bibliofilje és Bodrogh Pál költő társaságában létrehozni. . .

1938 után alkotókat és alkotóterületeket egyaránt pusztítással fenyegetett a faszizmus Magyarországon is. Sokan az emigráció útját választották. Kner Imre 1938 decemberében írta Fitz Józsefnek, barátjának, a magyar könyvtörténet és könyvtár-tudomány kiváló értőjének: „Most és mindig magyarnak érzem magam, nem gondolok egy percig sem arra, hogy elmenjek innen, nemcsak mert nincs hova és nincsen miből, hanem azért is mert nem tudok máshol, mint Magyarországon és magyarul élni.” Utolsó – politikai tettnek is beillő alkotása – Kodály Zoltán a világhíres magyar zeneköltő és zenepedagógus javaslatára Tótfalusi Kis Miklós – a XVII. századi nagy előd, a Tótfalusi (Janson) antikva tervezője és vésnöke – *Mentség*-ének az eredetivel egyező tipográfiával tervezett megjelentetése volt.

1944-ben Kner Imrét sok százezer sorstársával halálba hajszolták. A nagy elődök: a kolozsvári Tótfalusi Kis Miklós, az erdélyi Szenczi Kertész Ábrahám, Bikfalvi Falka Sámuel és sok más kiváló

mester követője, a magyar könyvművészet újjá-remetője volt. Az általa alkotott temérdek szép könyv örök értéke a magyar kultúrának.

Kner Imre munkálkodásának eredményei már életében is visszatükröződtek a kortárs mestertipográfusok alkotásaiban. Valóban azonban – a második világháborút követő esztendőik során – az ötvenes évek közepétől kezdtek igazán felismerni, hogy a magyar könyvtörténetnek milyen korszakos jelentőségű egyénisége ő. Könyvtervezői munkálkodásának formailag tökéletes eredményei előképe és alapvetése mai könyvművésztünknek is. Kner Imre mutatta meg, hogy hogyan kell az írás szelleme, a költői mű atmoszférája és a tipográfiai elemek (papír, sokszorosítási mód, betűtípus, tipográfiai forma, egyenletes tiszta nyomtatás, mives kötési forma) között szintézist teremteni. Követői, munkatársai, tanítványai, nyomdászok és grafikusok megőrizték munkálkodásának, alkotói tevékenységének hagyományait, amelynek valóra váltása nyomán – őt idézve – „nem lehet jövőnk szempontjából nagyobb feladatunk, mint a széles néprétegeket az igazi minőség szeretetére és tiszteletére nevelni”.

KOZMA LAJOS FAMETSZETŰ KÖNYVDÍSZEI / 1922

A könyv sorsa múlik Önön

GYÖRGY PÉTER – PATAKI GÁBOR

AZ EURÓPAI ISKOLA

Az *Európai Iskola* és a *Galéria a Négy Világtájhoz* művészetét első ízben bemutató monográfia a modern magyar festészet egyik legfontosabb, mindenki által sokat emlegetett, és mégis, ma is még szinte elfeledettnek tekinthető korszakát vizsgálja végig, kutatja fel, akár egy elsüllyedt kontinentet. Hiszen a nagyközönség a magyar művészet tragikus hirtelenséggel megszakadt megújulásának történiáját alig-alig ismeri, a nagy nemzedékre következő elvezett nemzedék pedig szinte mindenestül feledésbe merült.

A kötet bemutatja a mozgalom előzményeit, áttekinti történetét, tagjainak elméleti és gyakorlati tevékenységét, nemzetközi kapcsolatait, küzdelmeit a modern irányzatok elfogadtatásáért.

Bepillantást enged a koalíciós idők forrongó művészeti életébe. Részletesen ismerteti az *Európai Iskolából* kivált és némileg külön úton haladó *Elvont művészek csoportjának* történetét, s ennek kapcsán a kor nonfiguratív művészetét. A legkülönbébb irányzatok együttműködése a múlt feldolgozásának és egy emberibb világ felépítésének lehetőségét hordozta magában: így az akkori erőfeszítések ma sem tanulság nélküliek.

Az *Európai Iskola* és az *Elvont Művészek csoportjának* tagjai voltak:

Anna Margit, Ámos Imre, Barcsay Jenő, Barta Lajos, Bálint Endre, Bán Béla, Beöthy István, Bokros Birman Dezső, Borsos Miklós, Czóbel Béla, Forgács Hahn Erzsébet, Gadányi Jenő, Gegesi Kiss Pál, Gyarmathy Tihamér, Hamvas Béla, Hajdú István, Horányi Béla, Marcel Jean, Jakovits József, Kampis Antal, Kassák Lajos, Kállai Ernő, Kerpel-Fronius Ödön, Korniss Dezső, Lossonczy Tamás, Lossonczy Ibolya, Makarius Sameer, Marosán Gyula, Martyn Ferenc, Mándy Stefánia, Márfy Ödön, Mezei Árpád, Pán Imre, Pór Bertalan, Rozsda Endre, Schubert Ernő, Sirató Károly, Szántó Piroska, Vajda Lajos, Vajda Júlia, Vilt Tibor, Weöres Sándor, Zádor Imre, Zemplényi Magda, Jacques Doucet, Corneille.

A kb. 300 oldalas kötetet gazdag dokumentumválogatás, 256 nagyrészt először publikált archív, fekete-fehér és 25 színes kép egészíti ki. Megjelenik korlátozott példányszámban.

KÖNYVÁRUSI FORGALOMBA NEM KERÜL

Ára előreláthatólag: 1600 forint

Előfizethető, illetve előjegyeztethető a Corvina Kiadó propagandaosztályán vagy a megrendelőlap visszaküldésével.

(1051 Bp., Vörösmarty tér 1. Tel.: 117-8379 Teczár Tímeánál.) Előfizetőink számára garantáljuk a fenti árat.

MEGRENDELEM ÖNÖKNÉL AZ ALÁBBI KIADVÁNYT:

GYÖRGY PÉTER – PATAKI GÁBOR: AZ EURÓPAI ISKOLA

MEGRENDELŐ NEVE: _____

PONTOS CÍME: _____

POSTÁN, UTÁNVÉTTTEL KÉREM ELKÜLDENI

A KIADÓBAN VESZEM ÁT

CÍM: CORVINA KIADÓ VÁLLALAT, 1051 VÖRÖSMARTY TÉR 1. BUDAPEST 4. POSTAFIÓK 108